
У СУГОЛОСІ З АНТИЧНІСТЮ: ДІАЛОГІЧНИЙ ХАРАКТЕР ЛІРИКИ АНДРІЯ СОДОМОРИ

Гальчук О. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-619-5-16>

ВСТУП

«Античні суголосся» як частина назви книги 2024 року¹ блискучого перекладача із давньогрецької й римської літератур, науковця, автора оригінальних прозових і поетичних книг Андрія Содомори, але щонайважливіше – як важливий аспект авторської концепції «живої античності», є актуальним предметом наукових зацікавлень вчених. Цілковито мав рацію дослідник багатогранної творчості письменника Б. Дячишин, стверджуючи, що «поетичне, прозове й перекладне слово Андрія Содомори – скромного, інтелігентного, вдумливого українського літератора, який заохочує на малому зосереджуватися не тільки оком, а й душою, спонукає до глибинного роздумування»². Оригінальна поезія Андрія Содомори – це переважно тип філософської і пейзажно-філософської лірики з виразною культурологічною парадигмою, де включення у тканину твору античного художнього досвіду – це і стилістичний прийом, і свідомо авторська стратегія на інтеграцію української літератури у світовий художній контекст. У такий спосіб письменник продовжив традицію рецепції античного тексту (*античний текст* і *античність* у нашому дослідженні поняття тотожні) як сукупності різних форм (переклад, науково-критична інтерпретація, художнє тлумачення і трансформація) включення греко-римської спадщини в інтелектуальний і художній світ автора й стратифікацію її жанрового, сюжетно-фабульного, мотивного, асоціативно-ремінісцентного, образного рівнів. Творчість Андрія Содомори – один із найяскравіших зразків цієї традиції (чи феномену *української античності*) на сучасному етапі, дослідження якого залишається актуальним.

¹ Див. : Содомора А. Від-homin за homon-ом: античні суголосся. Львів : Апріорі, 2024. 352 с.

² Дячишин Б. Крихти живого часу Андрія Содомори. *Українська літературна газета*. 25.03.2017. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/kryhty-zhyvogo-chasu-andriya-sodomory>

Мета нашої студії – проаналізувати інспіровану авторським осмислення античного тексту лірику з книги «Поезія. Проза» 2012 року як підсумку 30-річної праці Андрія Содомори. Задля досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне, застосувавши інтертекстуальний, міфопоетичний й історико-літературний методи порівняльного дослідження, визначити кореляцію основних мотивів оригінальної лірики Андрія Содомори з різними типами міжтекстуального зв'язку; схарактеризувати античну інтертекстуальність як загальнокультурний модус оновлення його тексту в процесі художньої рецепції.

Розгляд останніх публікацій, присвячених оригінальній поетичній творчості Андрія Содомори, засвідчує, що аналізові її проблематики і стилістичних особливостей були присвячені рецензії, як-от Б. Дячишина³, де розглядаються твори збірки «Сивий вітер» (2002), чи П. Шкраб'юка з аналізом окремих віршів книг «Наодинці зі Львовом» (2005), «Пригорща хвилин» (2007) і «Скельця розмальовані» (2019)⁴. Про античні сліди як про «культурологічні акценти» в збірці «3-під долоні» (2019) писав В. Погорецький. Щоправда, дослідник обмежується констатацією, що «на сторінках книги нерідко можна зустріти імена Горація, Вергілія, Сенеки. До написання окремих віршів поета підштовхували думки про Архілоха, Сапфо, Петронія, Теогніда». Або зазначає, що в розділі «Елегійні дистихи» «існують посилання на Гесіода, Горація, Персія, Вергілія...»⁵. До останніх комплексних досліджень творчості Андрія Содомори можна зарахувати матеріали ювілейного (до 85-річчя перекладача і письменника) збірника «Голоси й відлуння античності»⁶ (2023). Серед мовознавчих, літературознавчих, історичних і культурологічних студій українських науковців в окремому розділі «Sodomoriana» запропоновано огляд творчої біографії Андрія Содомори, дослідження різних аспектів його праці, де акцент зроблений на теорії і практиці перекладацької діяльності та оригінальній прозі. Власне, ці аспекти, як і внесок Андрія Содомори в класичну філологію, щонайчастіше досліджуються у спробі осягнути авторський феномен (численні рецензії і публікації Б. Дячишина, М. Домбровського, Б. Залізняка, Д. Ільницького, С. Лучанина, Т. Лучука, В. Неборака та ін.). Недостатня вивченість

³ Дячишин Б. Крихти живого часу Андрія Содомори. *Українська літературна газета*. 25.03.2017. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/kryhty-zhyvogo-chasu-andriya-sodomory>

⁴ Шкраб'юк П. «Сліди у вічності». З нагоди ювілею Андрія Содомори. *Українська літературна газета*. Ч. 23(341). 25.11.2022. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/slidy-u-vichnosti-z-nahody-juvileiu-andriia-sodomory>

⁵ Погорецький В. «Із вежі часу дивиться поет». *Золота нектораль*. 29.12.2020. URL: <https://zolatapektoral.te.ua/iz-veji-chasu-divitsya-poet>

⁶ Див. : Голоси й відлуння античності: Donum natalicium Andreae Sodomorae : матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 85-річчя професора Андрія Содомори (Львів, 16 грудня 2022 року). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 376 с.

оригінальної поезії Андрія Содомори, зокрема і дослідження її «античних тіней» (Б. Криса) зумовлює потребу спеціальної студії.

1. Антична інтертекстуальність поетичної космології Содомори

У ліриці Андрія Содомори виокремлюємо такі інспіровані античним інтертекстом комплекси мотивів, як космологічний, екзистенційний та естетикологічний. Мотиви походження світу, поетизація природних стихій, осмислення людини у її взаєминах із природою складають космологічний комплекс, для оприявлення якого більш питомою є імпліцитна інтертекстуальність та синтез українських й античних художніх топосів, де останні корелюють не так із літературними чи культурологічними текстами, як з архетипними образами чи світоглядними уявленнями. Так, антична концепція циклічності, на відміну від лінійної біблійної (тобто від створення світу і до його кінця) передбачала в ролі рушія змін перетворення всіх і всього. Найвідомішим літературним втіленням цієї ідеї є Овідієві «Метаморфози». Содомора також звертається до мотиву перевтілення у творі з однойменною назвою. У «**Перевтіленні**» поет відстежує зміни в природі за перебігом пір року (*«Холодна мжичка втілюється в сніг – / Найтаємничіше з одвічних перевтілень. / Мовчання біле стелячи до ніг, / У біле таїнство йде білий місяць – білень»*⁷) і бачить у цьому таємницю, яку намагається осягнути людина.

У циклі «**Катрени**» поет не без іронії говорить про втрату людиною пістету перед першоелементами Всесвіту (*«Земля, вогонь, повітря і вода – / в аптеці напис голосом латини. / Із чого вся будова світова – / хіба що за рецептом завтра йтиме»*⁸), про таке собі утилітарне ставлення до навколишнього світу. Більше того, в інших віршах циклу він розмірковує про сутність віку золотого і залізного. У цьому відлунює антична «деградаційна» – від золотого віку і до залізного – модель цивілізації, першим літературним опривленням якої стала поезія Гесіода. Викладаючи легенду про «п'ять віків», давньогрецький поет говорив про виродження людського суспільства, на яке в майбутньому чекають регрес, поступова втрата всіх основ, і насамперед, моральних. В Андрія Содомори антитеза «золотого віку – залізного віку» також побудована на протиставленні людської наївності і щирості (*«Вік золотий – бо золота не знав, / спокуси для людини. / Щасливцям Час ліниво рахував / лиш сонячні години»*) агресії і войовничості: *«Залізний вік – бо тут заліза щерть, / разюче, сиве, варварське залізо... / Дедалі швидше йде до люду Смерть: /*

⁷ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 32.

⁸ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 154.

в Харона, перевізника, – завізно»⁹. Тож припускаємо, що автор в суголоссі з античністю характеризує час, у якому довелося жити, жорстоким і згубним. Цей мотив розвивається і у вірші **«Розпіялися, – кожен на своїй стіні»**: *«Навіки втрачена благословенна днина, коли в роздвоєнні ще не була людина!»*¹⁰, де цілісна людина – ознака гармонійного міфічного минулого, на протилугу теперішньому.

Ще одна знакова антична ідея, тематичні «сходження» (О. Білецький) з якою український читач впізнає в концепції трьох світів – макрокосму, мікрокосму і світу символів Г. Сковороди – відлунує у творі **«Світляки»**: *«Заметілю зірок задимлені, / Серед макро- й мікросвітів, / Ми дивилися вниз, задивлені / В високе мовчання світил»*. Образи світляків, на нашу думку, відповідають сковородинівському світові символів. Якщо «український Сократ» його втіленням вважав Біблію, то у вірші Андрія Содомори – це світло, яким осягається людина, коли починає замислюватись над сенсом життя: *«Навсібіч, до глибин минулого, / Свої крила Всесвіт простер. / «Чому ми, – у думці майнуло нам, – / Саме тут і саме тепер?...»*¹¹.

Натомість у вірші **«Nox ruit»** Андрій Содомора вдається до комплексної інкорпорації античного інтертексту: епіграф, який є рядком із Вергілієвої «Енеїди» (*«Ніч рине – й землю ген / огортає крил чорнотою»*), і гомерівські топоси «Ітака» і «Одіссей» у ролі порівняння, коли автор розмірковує про красу ночі і тисячолітню традицію орієнтуватися за сузір'ями на нічному небі: *«Напевне й нині мандрівець по ньому / Звіряється, простуючи додому, / Як до Ітаки – впертий Одіссей»*¹². У цьому зразку пейзажно-філософської лірики античний космологічний мотив сумірності людини і Всесвіту як мікрокосму і макрокосму осмислюється автором в інших координатах – як усвідомлення людиною непізнаності просторів космосу, де Земля і земляни лише порошинки *«у тих глибинах»*. Цитата з Вергілієвої «Енеїди» *«Sunt lacrimae rerum...»* у сонеті **«Неспостережене»** також посилює філософський мотив циклічності в природі, прекрасній у кожній зі своїх іпостасей, де для увиразнення образу осені як пори підбиття підсумків поет звертається до цитати з «Енеїди», даючи її переклад: *«Є сльози в ній, – зворушився Вергілій»*¹³. І перший, і останній рядки сонета – це риторичне запитання щодо здатності людини помічати найменші трансформації в навколишньому світі, цінуючи і розуміючи його. На нашу думку, у сонеті «Неспостережене» отримує подальший розвиток ідея,

⁹ Там само. С. 142.

¹⁰ Там само. С. 152.

¹¹ Там само. С. 48.

¹² Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 25.

¹³ Там само. С. 37.

висловлена у підтексті вірша «Noxruit» (Ніч рине), де від усвідомлення марних претензій людини на роль царя природи автор приходить до іронічного зауваження щодо її здатності побачити красу навколо себе.

Окрім творів Гомера і Вергілія як джерел інтертекстуальності, Андрій Содомора звертається до творчості інших античних письменників чи філософів. Так, епіграфом до **«Похвали воді»** є рядок із Піндара: *«Найкраще в світі – вода»*. У цьому сонеті давньогрецький поет згадується саме як автор оди воді (*«Чільна у Піндара для тебе ода»*), традицію якого підхоплює і український письменник. Для нього ця стихія не лише джерело життя (*«З твоїх глибин – до світла берегів, На суходіл, ступили всі створіння, І до джерел твій голос їх повів»*), а й перше «люстро», здивившись у яке, людина почала шлях до усвідомлення себе: *«Ти перша спонукала до прозріння: / Хто в люстро глянув, плесо голубе, – / Твою пораду вчув: “Пізнай себе!”»*¹⁴. Поет вводить у текст сонета одну з найвідоміших античних максим, яку пов'язують з ім'ям Сократа. Напис *«Пізнай себе!»* був викарбуваний і на фронтоні храму Аполлона в Дельфах, куди давні греки приходили, щоб дізнатись волю богів. Так завдяки античному інтертексту Андрій Содомора пропонує власний зразок одичної поезії, уславляючи стихію води як першоджерело фізичного життя і як початок життя духовного.

У ліриці Андрія Содомори непоодинокі античні аплікації, які надають текстам додаткових емоційно-настрєвих і/або змістових відтінків. Так, у **«Лютневному сонеті»** передчуття приходу весни пов'язується з богом Фебом (Аполлоном): *«У лютні Феба – перший тон весни...»*¹⁵, в образі якого відтворюється і його зовнішня характеристика, точніше атрибут бога, і його змістове наповнення. Адже один із найвідоміших і наділених багатьма функціями античний бог світла, мистецтва, віщування, лікування зазвичай зображувався з лірою чи цитрою (в Андрія Содомори – з *лютнею*, можливо, задля суголосності з *лютим* у **«Лютневному сонеті»**). А також був пов'язаний із міфологією зміни пір року: бог Аполлон повертається в Дельфи з країни гіпербореїв, куди відлітає на запряженій лебедями колісниці з настанням холодів. Тож поява Феба з лютнею в руках символізує початок весни, світла і наповнення природи звуками життя. В іншому творі – **«Анемони»** – ім'я бога ковальської справи, вжите як загальна назва, разом з аплікацією назви твору Гесіода *«Труди і дні»* так само увиразнюють картину весняного пробудження природи у цій пейзажній поезії: *«Грядуть після зими труди і дні, / Кулють уже Вулкани десь на дні, / У кузнях для плугів залізо сиве»*¹⁶. Тут обидва античні топоси асоціюються з рухом, наростанням енергії

¹⁴ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 53.

¹⁵ Там само. С. 92.

¹⁶ Там само. С. 39.

діяльності після зимового «мовчання», де підземні ковалі (*Вулкани*) готують знаряддя для землеробської праці, про яку і розповідав у своїй поемі Гесіод.

Отже, компонентами художньої картини світу Андрія Содомори є трансформовані сковородинівські чинники, по-перше, макрокосму: образ Всесвіту, змодельований шляхом трансляції античної ідеї «гармонії сфер», створенням образу антропоморфної природи, введенням прецедентних міфологічно-літературних і культурно-історичних образів та мотивів, активним застосуванням практики словесного живопису, джерела якої в колористиці як в одному з експресивних засобів античної поезії. По-друге, мікрокосму як внутрішнього світу людини, що намагається віднайти рівновагу. По-третє, світу символів, якими сприймається світова культура й антична насамперед.

2. Екзистенційні мотиви крізь призму античного тексту

Під екзистенційним комплексом розуміємо поетичні роздуми про специфіку буття людини, про життя і смерть, пам'ять і час, про Долю і призначення людини тощо. У ліриці Андрія Содомори такі мотиви є домінантним. Тож натрапляємо як на імпліцитну, так і на експліцитну античну інтертекстуальність. Насамперед привертають увагу твори, де античний «слід» оприявлений уже на рівні назви. Це поезії з титулом-міфемою «Ікар», «Хронос», «Кентавр» і твори, назви яких корелюють із літературною традицією, як «Труди і дні», де експлікація назви твору Гесіода.

У віршах із міфологічною назвою можна відстежити тенденцію до використання художнього потенціалу античного топосу в титулі як приводу чи точки відштовхування в авторських міркуваннях на філософську і психологічну проблематику: у «Кентаврі» – про драму самотності, «Ікарі» – конструктивний наслідок бунту, у «Хроносі» – про всевладний час. Так, у сонеті «**Ікар**» розробляється традиційний, особливо для літератури романтизму, мотив пістету перед хоробрістю того, хто, порушуючи заборони (*«Мій сину, стережися тих промінь, / Що мече їх жагуча Сонця чара»*), віддав життя для відчуття *«душі розкрилля, зіткане із мрій»*¹⁷. Цікаво, що про Ікарів політ поет говорить, усупереч міфу, як про нескінченний, бо юнак став *«творцем рожево-білих хмар»*. Тож у Андрія Содомори цікаве прочитання образу Ікара не тільки як бунтаря, а й співтворця природи. Натомість у вірші «**Хронос**» лейтмотивом є проминальність всього. Содомора використовує метафору скам'яніння, породженого Хроносом (*«усе тут скам'яніло: / Вітри, земля, плоди й життя, що під руками / У часовладця»*¹⁸) і вибудовує інтермедіальний

¹⁷ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 44.

¹⁸ Там само. С. 59.

простір в алюзії на скульптури, які є витворами бога часу. Скульптурним зображенням надихався автор і у вірші «Кентавр». Варто зауважити, що, як і в «Хроносі», екфразиси – складники львівського урбаністичного тексту. Але, використовуючи таку традиційну для античного ораторського мистецтва фігуру, як екфразис, Андрій Содомора зображує кам'яного кентавра не тільки елементом ландшафту, а й частиною олюдненого простору – він має почуття й свою історію. Власне, історію міфологічну, де кентаври відзначалися не тільки гнівливим норомом, але і пияцтвом. Проте поет не демонізує кентавра, а радше намагається зрозуміти драму того, хто зловживає через самотність: *«Кентавр на Краківський якийсь смутний, / Хоча й хильнув із чари. / Бо він – кентавр, він – самотний, / Без пари...»*¹⁹. Здається, автор свідомо уникає опису специфічної зовнішності цього міксантропічного персонажа античної міфології, сфокусувавшись на його самопочутті, коли єдиним другом кентавра є *«п'яна тінь – на тротуарі»*. Його стан самотності суголосний із екзистенцією людини міста, якій не судилось знайти пару.

У творі з літературною античною інтертекстуальністю «Труди і дні» Андрій Содомора розмірковує над питанням філософського характеру *«Що є життя?»*. У пошуках відповіді автор звертається і до власного, і до культурного досвіду. Зокрема, він вважає, що найкраще про це висловився поет Давньої Греції Гесіод: *«Що є життя: – Найкраще – Гесіод: / Труди і дні, і статки, й бідкування, / І незупинне колесо турбот, / Що нашим же розкручене старанням»*²⁰. Так Андрій Содомора подає ремінісценцію на славнозвісну дидактичну поему Гесіода «Труди і дні», де поет зобразив людське життя як коловорот щоденних турбот, вшанування богів, протистояння несправедливості і задовго до знаменитої Вергілієвої сентенції *«Labore omnia vincit»* уславив не звияжну, а землеробську працю. Розмірковуючи про власні *труди і дні*, Андрій Содомора також вдається і до міфологічної образності: ім'я царя лапітів Іксіона, який покараний у царстві Аїда вічним обертанням на вогненному колесі, стає загальною назвою сучасної людини, прикутої до «колеса турбот»: *«Воно розпалене, воно горить, / При ньому ми – новітні іксіони»*. Поет висновує: *«На світло денне вийшов сивий міт, / Накидку з себе скинувши байкову, / Уявне – в явний переходить світ: / Із слова-образу – у діє-слово»*. У такий спосіб, діалогізуючи з М. Зеровим у його патетичному «Літа минають – не минає міт!»²¹ і власною концепцією *живої античності*, Андрій Содомора

¹⁹ Там само. С. 73.

²⁰ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 65.

²¹ Зеров М. Зеров М. Твори у 2-х т. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1: Поезія та переклади. С. 23.

інтерпретує зроджену в давній літературі ідею підґрунтям реальних життєвих сценаріїв.

В іншому творі з циклу «**Катрени**» поет замислюється над екзистенцією людини, що більше переймається минулим або майбутнім, нехтуючи цінність теперішнього. Античні топоси, а саме образ римського міфологічного бога часу Януса і сформульований Арістотелем один із законів логіки «Третього не дано» («Одним – у завтрашнє глядить лицем / дволикий Янус, другим озирає – / вчорашнє; нинішнє – хіба мигцем, / бо *tertium non datur* – всяк те знає»²²), конструюють художній простір цієї філософської поетичної мініатюри.

Якщо в проаналізованих вище творах «Ікар», «Кентавр», «Хронос» інтертекст оприявлений експліцитно, на рівні назви і в тканині вірша, де античний топос переважно в центрі уваги, то в таких, як «Дим», «Nox gūt», «Неспостережене», «Колись, колись то...», ремінісценції з Гомерової «Одіссеї» і Вергілієвої «Енеїди» – генетично пов'язаних найвідоміших епосів античної літератури – витворюють їхні інтертекстуальні коди. Зазвичай вони оприявлюються і в мотивах, в окремих топосах, атрибутованих чи неатрибутованих цитатах і/або епіграфах. Так, мотив диму вітчизни («*fumus patriae*»), що походить з «Одіссеї» Гомера («*Одіссей же невітійно / Прагне узріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм, / Потім і вмерти готовий*»²³) разом із українським фразеологізмом «іти з димом», тобто зникнути, пропасти безслідно (у Содомори – «*Ти не кажи, що з димом все пішло...*»²⁴), зринають у поезії «**Дим**» із відповідною темою пам'яті й туги за рідним краєм. Л. Ушкалов, досліджуючи свого часу трансформацію цього мотиву Лесею Українкою у вірші з аналогічною назвою «Дим», зауважував, що наведена авторкою цитата «*Для нас у ріднім краю навіть дим / Солодкий та коханий...*» є «символом, запозиченим з літературної топіки»²⁵, який після Гомера мав свої варіанти і в Овідія, і в Вергілія. І хоча у вірші Андрія Содомори немає мотиву розлуки з батьківщиною і його інтерпретація ближча до Вергілієвої, у першій еклозі «Буколік» якого образ диму вітчизни пов'язаний з ідилією сільського пейзажу, топоси Одіссея та Ітаки в українського поета стають помічними в роздумах над вагомістю кожної деталі, яка зсотує наші спогади про рідну землю: «*Ти не кажи, що дим – то смерть речей / Що*

²² Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 155.

²³ Гомер. Одіссея. Харків : Фоліо, 2004. URL: <https://library-poems.com/odissey-pisnya-1>

²⁴ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 16.

²⁵ Ушкалов Л. Україна і Європа: нариси з історії літератури та філософії. Харків : Майдан, 2016. С. 239-249. URL: https://kharkiv-nspu.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/L_Ushkalov_narysy_2016.pdf

він – ніщо, межа всьому й усьому: / Якби не дим, хтозна чи б Одисей / В свою Ітаку повернувся, додому...»²⁶. Тут переосмислюється і звична мотивація повернення Одисея, у якій дим стає чи не вирішальним чинником. І ще нюанс, який демонструє неймовірну чутливість Андрія Содомори до слова: у вірші можна побачити рух до образу «солодкого диму» (*dulcis fumus*): спочатку це «тиходумний дим», потім дим, який розпливається «гірко-солодким <...> болом», а далі, коли ліричний герой поринає у спогад про батьків, то бачить «Той найсолодший дим поміж димами», і врешті, усвідомлюючи, що минуле ніколи не повернути і живе лише в пам'яті, бреде у «той гіркий, у той солодкий дим...»²⁷. Тож античний текст у цій лірико-філософській поезії – це символічний вимір емоцій і переживань, відчуття сумірності з почуттями персонажа античної класики і знову заглиблення в «живу античність» крізь призму власного досвіду. В іншому творі – «**Колись, колись-то...**» – Андрій Содомора вводить цитату, похідну від античного вислову, у мотив на кшталт питомого для романтичної літератури протиставлення героїчного покоління «батьків» інертному поколінню «синів»: «Були ж і тут гуляки неоправні / Солодкий був для них отчизни дим»²⁸. Любов до батьківщини автор називає важливим складником характеристики «батьків».

На алюзію іншого відомого вислову – на формулу Геракліта Ефеського «Не можна двічі увійти в одну й ту саму річку» – натрапляємо у творі «**Чи в радості хто йде, а чи в журбі...**»: «*І хай в цю ж річку двічі не ввійти – / Триває казка, бо триваєш Ти, / Венеціє...*». Задекоровані античним інтертекстом авторові роздуми про проминальність буденного, але незнищенність краси, інспіровані урбаністичним дискурсом. Власне, «діалогом» львівського і венеційського міських текстів, спільним для яких є топос кам'яного лева. Він фігурує в поезіях «Понад бруківкою у полиску сталевім...», «Коли ступає Львів...», «Два леви, в мармурі, лягли...», «Лиш восени ті леви бачать Львів...» та інших як частина і впізнаваний символ львівського простору. Тоді як «*крилатий лев Марка-євангеліста*» на гербі Венеції уможливило авторську паралель про спорідненість його рідного міста та італійського: «*Венеціє, під знаком лева місто, – / зі Львовом ти віддавна вже на "ти"*»²⁹. Відтак пієтет перед вічною красою і побажання «Мир тобі!» («*Rax tibi!*») разом із гераклітівським усвідомлення, що все плине, все змінюється, адресований обом містам. Цікаво, що у творі з циклу «**Катрени**» думка Геракліта отримує авторську інтерпретацію

²⁶ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 16.

²⁷ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 16.

²⁸ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 102.

²⁹ Там само. С. 78.

у варіанті «Удруге не ступити в той же слід, / хоч як вицілюймо, йдемо чи їдем»³⁰.

Мотив проминальності, але вже декорований цитатою з Сенеки «Stant caesurae», автор розвиває в одному з катренів з однойменного циклу («З погляду вічності – сумна на всім печать: / Усе довкола – перелітні тині. / Міста – занепадаючи стоять. / А люд занепадає – у ходінні»³¹), доповнивши думку античного римського філософа-стоїка власними міркуваннями про людину. В іншому творі циклу Андрій Содомора веде мову про заздрість нищих до чужих талантів і також звертається до артефактів античного мистецтва, створюючи в такий спосіб новий фразеологізм, у якому обігруються назви спеціального взуття на підборах («котурни») акторів трагедії як високого жанру і пласке, «приземлене», взуття («соки») комічних акторів: «Низьких виводить з себе злет високих: / якби ж то із них – та впрост на п'єдестал! / Та ба!.. Котурнами не стануть соки, / а карлик – велетнем, хоч би на гру став»³². Поет впевнений, що ніякі маскування чи підміни не змінять сутності нікчемності.

У ліриці Андрія Содомори натрапляємо і на такий тип міжтекстуального зв'язку, як цитата в ролі епіграфа, як, наприклад, у поезії «Годинник». Її надтекстовим елементом є рядок із Горация «І тихоплинний, кожен у мить свою, / Коцит побачим...». У цій філософській мініатюрі автор використовує метафору годинника, який відраховує земні миті кожної людини. Разом із топосом річки вони утворюють знайому аполлінерівську образну пару з «Мосту Мірабо», але з тією відмінністю, що в українського поета це, як уявляли собі давні греки, міфічна річка Коцит – одна з чотирьох річок підземного царства мертвих. Содомора вдається до її парафрастичної характеристики, уникаючи слова «смерть», «кінець», натомість говорить про вповільнення темпу руху: «Хтось тихостопом має йти, / йти, йти – / Де щ о н а й т и х о п л и н н і ш а р і к а є...»³³. Тож античний епіграф, задаючи елегійну тональність усього твору, отримує розвиток і поглиблення в авторському новотворі. Аналогічно і у вірші «Падіння», де епіграф «Сон – брат смерті» запозичений із Гомера, стає приводом для філософування про сон і смерть. Поет, на нашу думку, цікаво обігрує антиномію «тимчасовий (сон) – вічний (смерть)», де сон – це стан падіння в перед-покій, тоді як смерть – це су-покій, те, що і дорівнює вічному спокою: «Уже б заснув, та раптом, / коли падав в сон, – / Мов легкопад розкривсь над головою, / А міг би й не розкритись: / дно падіння,

³⁰ Там само. С. 146.

³¹ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 148.

³² Там само. С. 147.

³³ Там само. С. 62.

скон, – / *То су-покій, а сон – В перед-покою...*»³⁴. Надихаючись Гомером, Андрій Содомора продовжує традицію, особливо актуальну для мистецтва й літератури бароко, роздумів про умовну межу між сном і смертю.

У ліриці Андрія Содомори з екзистенційними мотивами непоодинокі античні аплікації, які надають текстам додаткових емоційно-настроевих і/або змістових відтінків. Так, у поезії «**Камінні сходи**» міркування про пам'ять, лет часу і проминальність людини употужнюються топосом міфічної річки забуття Лети у трансформованому вислові «канути в Лету»: «*Момент листка у леті / Стривожив серце – і згас, / І потонув у Леті...*»³⁵. А у вірші циклу «**Катрени**» людська діяльність стає причиною «проминальності» природи: «*Пливла ріка, як інші, серед поля, / Дніпра ровесниця, супутниця віків. / Сумну їй Парки виснували долю: / ріку позбавили і сонця, й берегів*»³⁶. Мотив приреченості в цьому катрені употужнили образи міфічних богинь долі Парок (Мойр). В іншому творі, де також тема швидкоплинного часу, згадується богиня успіху, добробуту і щастя Фортуна: «... скільки ж то всього він перевіз – / над чим Фортуна лиш пожартувала»³⁷

Цікаво, на нашу думку, розкривається екзистенційна проблематика у вірші «**Фортеп'ян**», присвяченому темі пошуку душевного спокою, який дарують рідні стіни, музика і спогади, що оживають у темряві будинку. Цей спокій асоціюється з внутрішнім світлом, за яким приходиться ліричний герой, занурюючись у простір пам'яті: «*Хай сонячно надворі, а таки / По світло йду до темного покою*». Його олюднення оприявлюється в образності, генетично пов'язаній з античними віруваннями, що метелик (psiho) – це втілення душі. Щоправда, цей мотив розгортається в українському контексті, бо потойбіччя, звідки прилетіла душа-метелик, є світом, де панують Зелені свята: «*Лиш іноді метелик залетить / Із того світу, де Зелені свята. / У смужці сонця спалахне на мить / Чиясь душа, неспокоєм узята*»³⁸. Характерно, що автор вживає не церковну назву свята «Трійця», а саме язичницьку, адже, як відомо, на Зелені свята чи Русалії вшановували померлих предків. Тож згадка про Зелені свята посилює авторську інтерпретацію образу метелика як душі того, хто вже в засвітах. Таку призму тлумачення Андрієм Содоморою образу метелика підтверджує і вірш «**Дедалі важчає супутник міста – камінь**», де проводиться пряма паралель «метелик – душа». А в іншому творі («**Метелик**») повнота життя

³⁴ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 64.

³⁵ Там само. С. 86.

³⁶ Там само. С. 150.

³⁷ Там само. С. 159.

³⁸ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 15.

невідривна від образу метелика, який, попри все, радіє приходу весни («І хай в дорозі сльоти навесні, / Життя для нього – то весна розлога»³⁹), як людина, яка, навіть усвідомлюючи свою проминальність, захоплюється непроминальною красою природи.

На символічні узагальнення на кшталт «Весь світ – театр» і «Життя – то гра» можна натрапити в циклі «**Катрени**». Найчастіше ці визначення асоціюються з В. Шекспіром. Проте йдеться лише про актуалізацію цієї давньої гноми в Новий час і далі – у творчості П. Кальдерона, Г.Є. Лессінга, Й. Гердера, Й. В. Гете і Ф. Шиллера. Тоді як метафора світу-театру, як дослідив Р. Е. Курціус, має античне коріння: її приписували Платону, а потім Горацієві, Сенеці, Цицеронові, Петронію⁴⁰. В Андрія Содомори озвучений сумнів, чи вдасться людині бути собою в театрі життя: «Та скільки не вправляймося літ, / однак чи вдасться у виставі тій / себе, яким хто є, представити»⁴¹. У «Катренах» поет веде мову і про необхідність самопізнання, «запросивши» до діалогу Сенеку: «До себе спершу, не до мене, поспішай» – / Луцілієві радить у листах Сенека... / Не заблукав би: хто до себе йде – на жаль, / проводиря не знайде, йти ж – далеко!...»⁴². Поет, використавши цитату римського філософа, наголошує на потребі пройти цей важкий шлях самому.

3. Античний вимір естетикологічних мотивів

Естетикологічні мотиви в ліриці Андрія Содомори – це пов'язані з проблемою митця (як-от: орфічні мотиви, мотиви творчого усамітнення, слави тощо), мистецького процесу, ролі творчості тощо. Так, якщо в поезії «Хронос», де оприявлювався чи не найбільш питомий для лірики Андрія Содомори мотив швидкоплинності, влади часу, є цілком органічною міфема давньогрецького бога часу Хроноса, то у вірші «**Алкей**» для озвучення безсмертя творчості як перемоги над часом автор звертається до реальної постаті в історії давньогрецької літератури, ім'я якого фігурує в назві. Вважаємо, що в цьому творі автор розробляє традицію транспозитивної лірики – літературного феномену поетичної рецепції історико-літературних фактів щонайширшого діапазону, у результаті якої постає новий, синкретичний, художній текст з елементами літературно-критичного чи публіцистичного твору. Тож в «Алкеї» ліричний герой не тільки символічна фігура митця, а й розглянута кризь призму історико-літературного аналізу реальна постать поета античної

³⁹ Там само. С. 40.

⁴⁰ Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя. Львів : Літопис, 2007. С. 159–161.

⁴¹ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 143.

⁴² Там само. С. 154.

добу. У такий спосіб твір набуває характерних для транспозитивного тексту рис: поетики біографічного факту (упізнаваного, найвідомішого як реального, так і легендарного характеру), образу-ідентифікації часу і простору, лаконічної, нерідко парафрастичної характеристика спадщини митця (зазвичай через називання його *magnus opus* або особливостей стилю чи літературно-художнього напрямку, течії, школи, із якими асоціюється його творчість тощо), а в заголовку як позатекстовому елементі вживається онім із прецедентним ім'ям, який є виразником концепції поетичного твору і сигналізує про можливу наявність у тексті цитат чи алюзій. Щоправда, в «Алкеї» хронотоп не реалістичний, а міфологічний (це підземне царство, де перебуває тінь поета: «У Плутона, де й час – не час, / Де тіні без крові й плоти», простір «вічної ночі»), але такий, що відбиває саме античні уявлення про потойбіччя. Покликанням на факт із життя давньогрецького поета є згадка про його досвід воїна: «Алкей, одклавши меча, / У струни б'є яснозлоті». Як відомо, Алкей як виходець з аристократичної родини міста Мітілени брав активну участь у політичному житті Лесбосу, зокрема у війні проти тирана Меланхра. Про це, як і про битви, у яких воював, роки еміграції, морські пригоди він писав у своїй поезії. Власне, іпостась Алкея-поета і є в центрі вірша Андрія Содомори: у його образі мотив воїна в минулому поєднується з орфічним мотивом виступу в царстві мертвих. Характерно, що про поета як обраного свідчить наявність голосу, на відміну від німої юрби тіней. Зміст його виступу цікаво порівняти з основними мотивами лірики поета, які свого часу виокремив І. Франко. Каменярь не тільки перекладав поезію Алкея, а й запропонував літературознавчо-біографічний коментарі до його творчості. Такий комплексний підхід І. Франка до рецепції античності продовжили в 1920-х роках київські неокласики, зокрема М. Зеров, супроводжуючи свої переклади античних авторів коментарями, які заповнювали тогочасний вакуум наукового і науково-популярного осмислення греко-римської художньої спадщини. І. Франко, говорячи про 10 томиків ліричних віршів Алкея, зазначав, що були між ними «гімни до богів, пісні воєнні, пісні при питті, пісні любовні та описи природи»⁴³. У поетичному коментарі Андрія Содомори, яким можна назвати вірш «Алкей», аналогічна думка: ліричний герой співає «про ранній легіт весни, / Про жагу поетову пізню», «про боїв одлуння гучне». А говорячи про «пісні при питті», за визначенням І. Франка, Андрій Содомора обіграє відомий у латинському озвученні вислів «In vino veritas» («Істинна у винні») «Про вино, яке не зморгне, / Як дивиться Правді в очі»⁴⁴, джерелом якого є рядки Алкея. Отже, перед читачем постає образ давньогрецького поета на

⁴³ Франко І. Алкей. *Зібрання творів у 50-и томах*. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 9. С. 352.

⁴⁴ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 63.

перетині міфологічного (митець, голос якого продовжує лунати і в потойбіччі) і літературно-критичного (обриси характеристики творчості) осмислення, де античний топос інспірований художньо-естетичною і просвітительською функціями інтертексту.

Близьким до транспозитивної лірики, оприявленої у «Алкеї», вважаємо і сонет «Думи», де античний мотив і певний онім створюють паралель із біографічним текстом та формують історичний і культурний контексти твору з шевченківською назвою. Власне, про рецепцію Шевченкових мотивів сигналізує не лише назва, а й прізвище поета поряд з ім'ям Овідія, якого, як відомо, наш поет називав «найдосконалішим творінням всемогутнього творця всесенної». Обох митців об'єднує спільна сторінка біографії – несправедливе засудження до багаторічного заслання – відбита у їхній творчості (детальніше про це у В. Башманівського⁴⁵). Думи як невольничча поезія Шевченка і Овідія, персоніфіковані в образах дітей-сиріт, передають суголосся настроїв і пережитого українським і римським поетами, що вповні відчули на собі імперську «любов»: *«По білім – темне: дум похилих біль – / Овідієві йдуть чи Кобзареві / З чужого краю діти в білім меві, / Йдуть сиротами в март, у березіль»*⁴⁶. У цих рядках вчувається відгук і Шевченкового «Думи мої, думи мої, квіти мої, діти...»⁴⁷, і Овідієвого прохання до читача «привітати» його твори: «Зглянься на них і ти, для кого чужий я вже, Риме: / І не гордуй, бо вони – діти вигнання мого» і його ж»⁴⁸. Не менш цікавим для інтерпретації видається і топос «березневих ід» у цьому сонеті: *«Чи не остання в році заметіль: / Вже незабаром іди березневі»*. Можливо, тут можна відчитати кілька сенсів. Перший: це період закінчення зими, яка, проте, ще показує свою силу, і для обох поетів асоціюється з холодною чужиною, з якої вони мріють вирватися *«в март, у березіль»*. Другий: очікування весни (березневих ід) – це очікування на кінець тирана, смерть якого може змінити історію, зважаючи на те, що саме в березневі іди 44 року до н. е був вбитий Юлій Цезар, а принаймні для Шевченка, який шукав «Брутів» і «Коклесів», він «батько» імперії. Третій: оскільки за висловом «березневі іди» закріпилось значення нагадування про силу політичних інтриг, наслідків влади, але

⁴⁵ Див.: Башманівський В. Тема неволі у творчій долі Овідія, Т. Шевченка та М. Зерова. *Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 21. С. 3–11. URL: <https://nasplib.isofigs.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/e4c74bdf-688e-4574-a03d-5865cd29cfd3/content>

⁴⁶ Содомора А. Поезія. Проза. Львів: Літопис, 2012. С. 35.

⁴⁷ Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. С. 124–126.

⁴⁸ Овідій Публій Назон. Сумні елегії / пер. А Содомори. URL: <https://www.ukrplib.com.ua/world/printit.php?tid=575>

й неминучості долі, то ця сема актуалізована в узагальненні Содомори *«Загладжує метіль дороги й межі / У часопросторі, снує-мережить / Для всіх часів один пісенний сум»*⁴⁹ про спільність драматичної долі митців-вигнанців. Таким чином, елементи біографічного тексту не самоціль Андрія Содомори, а, завдяки античним аналогіям, – частина метапоезії.

Не оминув поет постатей античних письменників і в циклі **«Катрени»**. Улюблений Горацій, про що не раз писав Андрій Содомора, зазначаючи *«Я і сьогодні йду до нього – поета, в чийй творчості, мов у краплі води, бачимо всю античність...»*⁵⁰, постає мірилом Поета: *«Найвищий для поета еталон – / він у книжечці одній, Горацій. / Такий парадоксальний тут закон: / що менше слів, то більше треба праці»*⁵¹. Так Андрій Содомора перетворює на афоризм Горацієву вимогу вагомості кожного написаного слова. Суголосним є катрен **«Предметом володій...»**, де автор вводить у текст переклад Горацієвої настанови поетам *«Rem tene, verba non invite sequentur»* писати лише про те, що знаєш: *«Предметом володій – тоді пиши, / тоді – й слова наспіють...»*. Відштовхуючись від цієї цитати, Андрій Содомора запитує, чи відповідатиме міметичний принцип задумові митця, якщо той прагне відтворити душевний стан: *«А що коли предметом – стан душі, / то хто ким володіє?»*⁵². Отже, поет дискутує з античним авторитетом і в такий спосіб заявляє про своє розуміння творчості як складного процесу, де переплітаються раціональне й ірраціональне, видиме й невидиме, матеріальне й духовне.

Інша антична максима, що походить з «Послання» Горація, подається поетом і в трансформації Е. Канта як один з лозунгів Просвітництва, і мовою оригіналу: *«Смій керуватись розумом своїм!» / Sapere aude! – мовою Горація. / Якби ж то став на закликіві тім / не хтось один, якби ж то – ціла нація!»*⁵³. Важливо, що тут Андрій Содомора інтерпретує роль поета у формуванні світогляду читача, у перетворенні населення в націю, і в такий спосіб порушує питання суспільної заангажованості митця. А пораду *«Nulla dies sine linea»* («Жодного дня без рядка») з «Природничої історії» Плінія Старшого він перетворює на заклик не втрачати жодної миті даремно і водночас на «керівництво до дії» будь-якого митця: *«Невелємова графіка зими / перекоує голосом Плінія, / щоб часу не марнували й ми – / “Жодного дня без лінії!”»*⁵⁴. Пораду, яку сам письменник і перекладач Андрій Содомора щоденно реалізує впродовж власного життя.

⁴⁹ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 35.

⁵⁰ Содомора А. «Я і сьогодні йду до Горація...» В. Панченко. *Літакцент*. URL: <http://litakcent.com/2010/12/02/andrij-sodomora-ja-svidomo-jdu-do-horacija.html>

⁵¹ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 144.

⁵² Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 156.

⁵³ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 150.

⁵⁴ Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. С. 148.

ВИСНОВКИ

Висновки проведеного дослідження книги «Поезія. Проза» (2012) ґрунтуються на переконанні, що в кожному з трьох основних мотивних комплексів – у космологічному, екзистенційному і естетикологічному – Андрій Содомора активно реципіює і творчо трансформує античні топоси, увиразнюючи ці мотиви і виводячи проблематику своєї оригінальної поезії на новий рівень.

Зазначено, що у творах із космологічними мотивами («Дим», «Nox ruit», «Неспостережене», «Колись, колись то...») ремінісценції з Гомерової «Одіссеї» і Вергілієвої «Енеїди» витворюють їхні інтертекстуальні коди, оприявлюючись і в мотивах, в окремих топосах, атрибутованих чи неатрибутованих цитатах і/або епіграфах. Спостережено, що у віршах із міфологічною назвою («Ікар», «Кентавр», «Хронос») художній потенціал античного топосу використовується як привід чи точка відштовхування в авторських міркуваннях на філософську і психологічну проблематику: про драму самотності, конструктивний наслідок відступу від правил, про всевладний час. У творах естетикологічної проблематики, як-от «Алкей», біографічний «текст» виступає в ролі інтертексту задля відтворення антропоцентричної концепції автора, який сповідує пієтет перед класичними традиціями і створює зразок транспозитивної поезії, – використовує онім, цитати, парафрастичну характеристику творчості тощо. Тоді як у «Думах» античний текст, оприявлюючись як мотив драматичних випробувань (березневі іди) і окремий онім (Овідій), зсотують історичний і культурний контекст твору з шевченківською назвою. Епіграфи, запозичені з Горация (вірш «Годинник») і Гомера (вірш «Падіння»), інспірують авторські філософські роздуми про сон, смерть і так актуалізують екзистенціалістський складник лірики Содомори загалом.

Синтезуючи у своїй рецепції античності елементи, характерні для неокласичної інтерпретаційної моделі, Андрій Содомора підтверджує таку тенденцію сучасного етапу української античності, як перетворення власної поезії на позначені широким спектром імпліцитних і експліцитних міжтекстових зв'язків твори у суголоссі з античністю.

АНОТАЦІЯ

Основною тенденцією рецепції Андрієм Содоморою античного тексту в оригінальній поезії книги «Поезія. Проза» (2012) є стратифікація різних її рівнів – жанрового, мотивного, асоціативно-ремінисцентного, образного – для перетворення «свого» тексту на позначений інтертекстуальністю, тобто потенційний інтертекст, змістові, ідейні, композиційні, жанрово-стильові, інтонаційні особливості якого увиразнені завдяки античному тексту.

Проаналізовані твори зараховуємо до текстів, позначених широким спектром свідомих чи несвідомих, імпліцитних чи експліцитних міжтекстових зв'язків і прокреслених різнотипними інтертекстуальними знаками. Античний текст прочитується в ліриці Андрія Содомори на рівні космологічного, екзистенційного і естетикологічного мотивних комплексів. Він матеріалізований цитатами, алюзіями, ремінісценціями, дискурсивними сходженнями тощо, які правлять за ключ прочитання цих творів як зразків української античності.

Експліцитною «присутністю» античного тексту у поезії Андрія Содомори є античні топоси: міфери, імена письменників, назви творів – на рівні титулування віршів («Хронос», «Ікар», «Кентавр», «Алкей», «Труди і дні») або/і в тканині вірша («Думи» – Овідій, «Анемони» – Вулкани, «Камінні сходи» – Лета, «Лютневий сонет» – Феб та ін.); цитати античного походження як надтекстовий конструкт (епіграф): рядки з Горация («Годинник») і Гомера («Падіння») – або прямі чи непрямі цитати в тканині твору («Неспостережене», «Дим», «Похвала воді», цикл «Катрени»), що посилюють філософічність і вступають у діалог із текстом, розширюючи його семантичне поле, особливо, коли водночас обігрується античний мотив чи ремінісценція.

Особливість індивідуально-авторської рецепції Андрієм Содоморою античного тексту полягає в оприявленні всіх рівнів освоєння античного тексту – емблематичне функціонування топосів як поетичного орнаменту, алегоричне вживання античних ремінісценцій і алюзій, трансформація та реміфологізація прецедентних мотивів і переведення їх у авторську міфологію сюжетотворчості на античному ґрунті.

Література

1. Башманівський В. Тема неволі у творчій долі Овідія, Т. Шевченка та М. Зерова. *Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 21. С. 3–11. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/e4c74bdf-688e-4574-a03d-5865cd29cfd3/content>
2. Голоси й відлуння античності: Donum natalicium Andreae Sodomorae : матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 85-річчя професора Андрія Содомори (Львів, 16.12.2022). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 376 с.
3. Гомер. Одиссея. Харків : Фоліо, 2004. 412 с. URL: <https://library-poems.com/odisseya-pisnya-1>
4. Дячишин Б. Крихти живого часу Андрія Содомори. *Українська літературна газета*. 25.03.2017. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/kryhty-zhyvogo-chasu-andriya-sodomory>

5. Зеров М. Твори : у 2-х т. Київ : Дніпро, 1990. Т.1 : Поезія і переклади. 843 с.
6. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя. Львів : Літопис, 2007. 752 с.
7. Овідій Публій Назон. Сумні елегії / пер. А Содомори. URL; <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=575>
8. Погорецький В. «Із вежі часу дивиться поет». *Золота пектораль*. 29.12.2020. URL: <https://zolutapektoral.te.ua/iz-veji-chasu-divitsya-poeet>
9. Содомора А. Поезія. Проза. Львів : Літопис, 2012. 720 с.
10. Содомора А. «Я і сьогодні йду до Горація...» В. Панченко. *Літакцент*. URL: <http://litakcent.com/2010/12/02/andrij-sodomora-ja-svidomo-jdu-do-horacija.html> (01.07.2025)
11. Ушкалов Л. Україна і Європа: нариси з історії літератури та філософії. Харків : Майдан, 2016. С. 239-249. URL: https://kharkiv-nspu.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/L_Ushkalov_narysy_2016.pdf
12. Франко І. Алкей. *Зібрання творів у 50-и томах*. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 9. С. 348-260. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Transl/1913/AlkeiISapfo/2Alkej.html>
13. Шевченко Т. Зібрання творів : У 6 т. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. 784 с.
14. Шкраб'юк П. «Сліди у вічності». З нагоди ювілею Андрія Содомори. Українська літературна газета. Ч. 23(341). 25.11.2022. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/slidy-u-vichnosti-z-nahody-iuvileiu-andriia-sodomory>

Information about the author:

Halchuk Oksana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the World Literature Department,
Borys Grinchenko Metropolitan Kyiv University
13-b, Levka Lukjanenka str., Kyiv, 04212, Ukraine